

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ КИТАЙСЬКИХ СТУДЕНТІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

FEATURES OF DISTANCE EDUCATION OF CHINESE STUDENTS OF UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE: PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECT

У статті розглянуто особливості дистанційного навчання української мови як іноземної з урахуванням національної ментальності китайських студентів. Автори стверджують, що опора на етнопсихологічні та етнокультурні основи особливості іноземних студентів дозволяє врахувати як вплив рідної мови, так її особливості, зумовлені специфікою їхньої мовної картини світу, що лежить в основі глибинних процесів сприйняття, обробки, зберігання та використання одержуваної ними інформації. Автори аналізують риси національного характеру китайців, що впливають на процес їх навчання іноземної мови. Під впливом національних традицій у китайців сформований контекстно-залежний стиль когнітивної поведінки у навчанні, при якому навчальний матеріал засвоюється у контексті, тобто відбувається зв'язок нової інформації з ситуацією, подіями, фоновими знаннями. Також автори звертають увагу на розбіжності у підході до навчання у Китаї та Україні, що позначаються на успішності вивчення китайськими студентами української мови. Автори визначають основні проблеми викладання української мови в китайській аудиторії, з'ясовують найбільш ефективні психолінгвістичні методи навчання української мови як іноземної в китайській аудиторії. Розглядають особливості дистанційного навчання китайських студентів та рекомендують деякі методи та прийоми формування в них необхідних мовних та мовленнєвих компетенцій. Автори зазначають, що переорієнтація китайських студентів на нові навчальні стратегії повинна відбуватися на основі методично доцільного використання лінгводидактичних традицій Китаю, що характеризуються пріоритетом читання, письма, граматики, накопичення словника, системного контролю та з опорою на розвинені національні характеристики китайців: високий рівень мнемічних здібностей (запам'ятовування, класифікування), перевагу зорового та аудіального каналів сприйняття інформації та ін. Автори доходять висновку, що врахування етнопсихологічної специфіки китайських студентів є діючим засобом підвищення ефективності їх дистанційного навчання української мови.

Ключові слова: дистанційне навчання, українська мова як іноземна, китайський мента-

літет, етнопсихологічні особливості особистості.

The article examines the peculiarities of distance learning of the Ukrainian language as a foreign one, taking into account the national mentality of Chinese students. The authors claim that relying on the ethno-psychological and ethno-cultural foundations of the personality of foreign students allows one to take into account both the influence of the native language and the features determined by the specificity of their linguistic picture of the world, which is the basis of the deep processes of perception, processing, storage and use of the information they receive. The authors analyze the features of the national character of the Chinese that affect the process of their learning a foreign language. Under the influence of national traditions, the Chinese have formed a context-dependent style of cognitive behavior in education, in which the educational material is assimilated in the context, that is, there is a connection of new information with the situation, events, background knowledge. The authors also draw attention to differences in the approach to learning in China and Ukraine, which affect the success of Chinese students in learning the Ukrainian language. The authors identify the main problems of teaching the Ukrainian language in the Chinese audience, find out the most effective psycholinguistic methods of teaching the Ukrainian language as a foreign language in the Chinese audience. They consider the features of distance learning of Chinese students and recommend some methods and methods of forming the necessary language and speech competences in them. The authors point out that the reorientation of Chinese students to new educational strategies should be based on the methodologically appropriate use of Chinese linguistic and didactic traditions, which are characterized by the priority of reading, writing, grammar, vocabulary accumulation, system control and relying on the developed national characteristics of the Chinese: a high level of mnemonic abilities (memorization, classification), advantage of visual and auditory channels of information perception, etc. The authors conclude that taking into account the ethnopsychological specificity of Chinese students is an effective means of increasing the effectiveness of their distance learning of the Ukrainian language.

Key words: distance learning, ukrainian language as foreign, chinese mentality, ethno-psychological features of special features.

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/52.2.4>

Моргунова Н.С.,
канд. психол. наук,
доцент кафедри мовної підготовки
Харківського національного
автомобільно-дорожнього університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогоднішня ситуація функціонування української освітньої галузі в умовах воєнного стану

відрізняється інтенсивним пошуком інноваційних підходів до навчання, нових методів та педагогічних технологій, які виявляться спроможними

вирішити усі проблеми організації навчального процесу онлайн, що виникають у цей час. До педагогічних розвідок шляхів вирішення цих питань для іноземних здобувачів освіти додаються ще не менш важливі та впливові на результат питання впливу етнокультурних психологічних особливостей студентів-іноземців, створення комфортного для них освітнього середовища в умовах дистанційного навчання, що мають важливе значення та потребують обов'язкового врахування викладачами у роботі з іноземними студентами.

Специфіка навчання будь-якої іноземної мови пов'язана не лише з психологічними особливостями особистості, а й з етнопсихологічними особливостями нації та своєрідністю рідної мови, культури іноземних студентів тощо. Стосовно іноземців, які вивчають українську мову, це правило є найбільш актуальним для китайських студентів через принципову різницю між китайцями та українцями як представниками двох культур: східної та західної. За даними Українського державного центру міжнародної освіти МОНУ до пандемії у 2020-2021 навчальному році вищу освіту в Україні здобували 4055 китайських студентів [3]. У зв'язку з пандемією та початком війни в Україні абсолютна більшість китайських студентів залишила нашу країну та зараз продовжують навчання дистанційно. Цей факт обумовлює необхідність розробки спеціальних методичних прийомів онлайн-викладання української мови як іноземної китайським студентам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження, пов'язані з пошуком шляхів створення ефективних методик навчання представників різних етносів з урахуванням специфіки їх ментальності, етнокультурних особливостей, соціопсихічних домінант поведінки, пов'язаних з загальнонаціональними рисами, стали об'єктом уваги таких науковців, як Т. Балихіна, О. Білик, І. Бобришева, Н. Божко, Т. Кротова, М. Карцева, М. Крюкова, П. Лунь, А. Львовичкіна, В. Павленко, С. Таглін, В. Тихонова, М. Федюковська, Ю. Форманюк, О. Фролова, О. Цюняк та ін. У своїх роботах науковці наголошують на необхідності врахування національно-культурної специфіки інофонів, визначенні їх культурно-психологічних стилів навчально-пізнавальної діяльності (І. Бобришева, Г. Швець), аналізують лінгводидактичні основи етноорієнтованого навчання іноземної мови представниками окремих етносів в умовах мовного середовища та поза ним (Т. Балихіна, Батсуурі Батчімег, Чень Чунься, Чжао Юйцзяо, О. Биков тощо), досліджують дидактичні та соціально-педагогічні обставини адаптації студентів-іноземців до умов навчання у ЗВО (Н. Василенко, Т. Павлушкіна, Д. Порох, О. Синявська, Т. Аль Крад та ін.), розглядають психологічні особливості навчання представників різних етносів

(С. Альохіна, М. Бондарчук, Є. Гейченко, А. Косталес, Ле Куанг Шон тощо).

Питання дистанційного навчання української мови як іноземної розглянуто у працях О. Гриценко, І. Довгого, І. Зозулі, Ю. Поздрань, А. Слободянюк та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча національно орієнтовані методики навчання української мови як іноземної є актуальним питанням у філології та психолого-педагогічних науках, здійснений нами аналіз наукових праць показав, що лише кілька авторів (Н. Божко, В. Груцяк, А. Дем'янюк, Ма Яньфей, Н. Цісар тощо) досліджують особливості навчання китайських студентів у цьому аспекті. Ще зовсім відсутні публікації, в яких розглядається дидактичний потенціал дистанційного навчання цього контингенту іноземних студентів.

Мета статті полягає у дослідженні психолого-педагогічного аспекту національно орієнтованої методики навчання китайських студентів української мови, розгляду можливих шляхів подолання труднощів у їх дистанційному навчанні.

Виклад основного матеріалу. Вченими безумовно визнається факт, що опора на етнопсихологічні та етнокультурні основи особистості іноземних студентів дозволяє врахувати як вплив рідної мови, так й особливості, зумовлені специфікою їхньої мовної картини світу, що лежить в основі глибинних процесів сприйняття, обробки, зберігання та використання одержуваної ними інформації, а значить, сприяє підвищенню ефективності навчання української мови та культури. Якщо викладач володіє знаннями про ментальні відмінності, що визначають емоційні реакції студентів, їх спосіб мислення, особливості національної поведінки, він спроможний створити для студентів сприятливу психологічну атмосферу, методично грамотно та ефективно організувати навчальний процес, визначити стратегію навчання іноземних студентів.

Як вказує В. Груцяк, традиційні методики навчання української мови як іноземної китайських студентів не приносять бажаних результатів через істотні розходження типологічно далеких китайської та слов'янських мов, не комунікативного, а раціонально-логістичного стилю оволодіння мовою китайцями, розбіжностей у ментальності слов'янського та східного психотипів особистості, принципів відмінностей систем освіти України та Китаю [1, с. 19].

Тут необхідно звернутися до більш детальної характеристики ментальності китайців. Серед особливостей національного характеру китайців у першу чергу можна назвати такі риси, як стриманість, що межує з холодністю, дисциплінованість, цілеспрямованість, закритість, які сформовані протягом тисячоліть і є результатом виховання.

Для китайського менталітету властивий традиціоналізм, консерватизм, перевага інтровертних орієнтації над екстравертними. Слід згадати і про такі особливості комунікативної поведінки китайців, як культ вшанування старшого, що вплинуло на такі національні риси, як ввічливість, чемність (звідси вираз «китайські церемонії»), поважне ставлення до вчителя.

Представник китайського етносу, Лінь Ї, вважає, що для китайців більш характерний колективізм, ніж тяжіння до індивідуальності, безумовна готовність індивідуального «я» розчинитися в загальному «ми», дуже розвинутим є почуття колективної відповідальності, чим пояснюються близькі стосунки у сім'ї, трудовому колективі, соціальній групі тощо, повага до колективної праці та особиста скромність [6]. Також яскраво виявляються такі національно-психологічні якості, як висока залежність від групи, специфічна єдність на основі чіткого розподілу ролей, висока ступінь довіри до думки групи. Своєрідність історичного, соціально-економічного та культурного розвитку Китаю вплинула на формування таких рис, як працелюбність, холонокровність, терплячість, наполегливість, витримка, спокійність, невибагливість, помірність, пристосовуваність [4, с. 37].

Китайська система середньої освіти вважає головним завданням учня запам'ятовування великої кількості матеріалу та його відтворення, що не передбачає ні його аналізу, ні висловлювання свого ставлення до нього. Велика кількість учнів у класі (50-70 осіб), щоденні контрольні тестові роботи, у яких учень використовує здебільшого логіку, не надає можливості для розвитку індивідуальних творчих особливостей.

Комунікативно-орієнтовані уроки в китайській аудиторії сприймаються як щось зовсім нове та на початку незрозуміле для них. Формулювання власної думки чи власного висловлювання іноземною мовою без заучування мовних кліше вимагає від них багато зусиль [5, с. 215]. Складність викликає подолання психологічного бар'єру у процесі комунікації до появи в студента повної впевненості в отриманні належного рівня засвоєння лексики та граматичної системи. Китайські студенти спочатку не схильні до рольової гри, закриті до імпровізації, змагань на уроці. Але подолати це може допомогти поступове формування почуття індивідуального успіху в групі, що сприяє подоланню природної сором'язливості. З психологічної точки зору це є наслідком однієї з рис китайського менталітету, більш орієнтованого на внутрішню психічну та інтелектуальну діяльність, та побоюванням «втрачати обличчя», що є для китайців недопустимим. Тому китайським студентам необхідна регулярна практика для автоматизації мовленнєвих зразків, а викладач, виправляючи їх помилки, повинен пам'ятати про цю особливість національної

поведінки китайців та проявляти по відношенню до них стриманість і такт.

У порівнянні з китайською системою викладання новими є для іноземних студентів і форми навчання, що активно використовують на заняттях викладачі українських ЗВО. Так, головною формою роботи на занятті українські викладачі часто обирають бесіду, намагаючись з кожним студентом проводити повноцінний діалог, залучити його до предмета дискусії. Але ця форма є спочатку неприйнятною для китайців, що пов'язане з особливостями взаємин між викладачами та учнями в Китаї, де зі школи виховують шанобливе ставлення до викладача, його безапеляційний авторитет. І тому побудовані у формі дискусії заняття, що природно може призвести до виникнення суперечок між викладачем та студентом, викликають у них психологічний дискомфорт.

Для китайських студентів не може бути ефективною прийнята в українській освіті «педагогіка співробітництва». Демократична, творча модель спілкування викладача зі студентом викликає протидію у зв'язку зі сформованими стереотипами. Можливість діалогу з викладачем китайській учень сприймає як слабкість і неавторитетність викладача. Викладач є головним суб'єктом навчального процесу для китайських студентів. Спроби викладача при поясненні нового матеріалу спиратися на зворотній зв'язок зі студентами судячи з їх реакції викликає в них неприйняття й здивування [1, с. 21]. Для них важливим є отримати від викладача не стільки схвалення, скільки акцентування уваги на зроблених ними помилках.

Науковці зазначають, що у традиційній китайській школі учні на питання викладача «зрозуміло?» ніколи не дадуть відповіді «ні», навіть якщо у них дійсно виникли складності в процесі вивчення нового матеріалу [1; 4]. Тому у роботі з китайськими студентами завжди потрібно ставити непрямі запитання стосовно правильного розуміння ними навчального матеріалу.

Для китайців властивим є імпліцитне навчання, що відбувається без усвідомлення того, що саме є його предметом, і є незалежним від мети та обізнаності студента щодо засвоєних знань. Під впливом національних традицій у китайців сформований контекстно-залежний стиль когнітивної поведінки у навчанні (використання індивідуальних пізнавальних стратегій), при якому навчальний матеріал засвоюється у контексті, тобто відбувається зв'язок нової інформації з ситуацією, подіями, фоновими знаннями.

При усіх названих розбіжностях педагогічних систем і методів, китайський контингент студентів відрізняється низкою позитивних академічних якостей, що дають змогу значно підвищити результативність їх навчання української мови. Це працьовитість, системність мислення, гарно

розвинені мнемічні навички, навички письма, вміння працювати зі словником тощо. Разом з цим китайські студенти на заняттях часто працюють повільніше, порівняно з іншими іноземними студентами, довго розмірковують, щоб правильно зрозуміти навчальний матеріал. Викладачу необхідно враховувати ці моменти та відводити більше часу на обмірковування нового матеріалу, його осмислення. Особливо проблемним є для китайців оволодіння таким видом мовної діяльності, як «говоріння». Для подолання цих труднощів викладачеві необхідно планувати навчальний процес так, щоб усі види мовної діяльності були органічно пов'язані. Важливим етапом в оволодінні українською мовою є такий вид мовної діяльності, як «читання». Різниця у сприйнятті картин світу призводить до того, що доволі часто китайські студенти не розуміють логіки українського тексту, його причинно-наслідкових, асоціативних, часом інтуїтивних зв'язків. Не вміють здійснювати логічні операції, а елементарні питання викладача можуть викликати труднощі. Це теж необхідно враховувати при відборі навчального матеріалу для китайських студентів.

У китайців добре розвиненими є візуальний та аудіальний канали сприйняття, тому що ієрогліфи первинно сприймаються саме через зоровий та слуховий аналізатори. Наслідком цього є те, що у процесі читання для них необхідним є співвідношення візуальної та аудіальної інформації. У процесі говоріння домінує аудіальний канал сприйняття, а у процесі письма – візуальний в поєднанні з кінестетичним. Кінестетичний канал сприйняття є також добре розвиненим, тому що від носія китайської мови потрібно чітко знання та розуміння порядку написання ієрогліфа. Отже, можна визначити такі особливості китайських студентів: візуальні образи подачі інформації краще сприймаються ними, ніж текстові чи виключно звукові способи подання інформації; більш ефективною є подача матеріалу, систематизованого у вигляді схем та таблиць, використання ілюстрацій, відео та аудіоматеріалів; за наявністю зорової опори вони сприймають текст як цілісний образ, легше виділяють частину з цілого, ніж навпаки; закріплення набутих знань краще здійснювати через кінестетичний канал сприйняття за допомогою маніпуляцій з картками, предметами, інсценування тощо.

Виходячи з цього, можна рекомендувати у роботі з китайськими студентами такі психолінгвістичні методи, як спрямований асоціативний експеримент і вербально-асоціативна мережа. Перший метод характеризується тим, що студент у відповідь на слова-стимули відповідає (або записує) не будь-якими словами, що прийшли йому на думку, а відповідно до інструкції викладача. Труднощами у впровадженні цього методу є саме

формулювання викладачем питань для стимулів, що будуть здатні викликати потрібні асоціативні реакції у студента. Асоціативно-вербальна мережа – це отримана в результаті масового вільного асоціативного експерименту модель вербально-семантичного рівня середньостатистичної мовної особистості. Метод асоціативно-вербальної мережі дозволяє визначити, з якими асоціаціями, явищами навколишнього світу пов'язане те чи інше поняття, тобто як створюється цілісне уявлення про предмет мовлення. Також ефективною у викладанні української мови в китайській аудиторії є методика ймовірнісного прогнозування (заповнення текстових лакун та завершення висловлювання). Основою її є постулат про закріплення слова у свідомості особистості у типових контекстах, що дозволяє передбачити можливість появи завершального варіанта висловлювання.

Порівнюючи дистанційну та традиційну форми навчання української мови як іноземної, не можна не відзначити такі переваги останньої, як безпосередній контакт студента й викладача у процесі навчання, що є найважливішим у підготовці саме китайських студентів. Але, враховуючи сьогодишню ситуацію в Україні і світі, необхідно зосередити зусилля на тому, щоб дистанційна форма навчання української мови як іноземної могла стати оптимальною альтернативою. У навчальному процесі з китайськими студентами дистанційне навчання ускладнюється ще й тим, що для китайських громадян доступ до популярних платформ та програм організації відеозв'язку, таких як YouTube, Google Meet, Skype тощо відсутні стій чи значно обмежений.

Спираючись на розглянуті нами психологопедагогічні особливості навчання китайських студентів, вважаємо доцільним рекомендувати наступні методи та прийоми навчання цього контингенту студентів української мови як іноземної, що необхідно враховувати викладачу у процесі організації дистанційних занять. Найефективнішим є безпосереднє міжособистісне спілкування, адже лише під час «живого» спілкування викладач може задіяти всі канали сприйняття інформації студентом (візуальний, вербальний, кінестетичний). У разі неможливості проведення регулярних дистанційних занять необхідно використовувати завдання для самостійної роботи, що містять елементи «живого» спілкування (відеоролики, аудіозаписи, складання розповіді за ілюстраціями тощо). Ефективним є зіставлення україномовного матеріалу з матеріалом китайської мови у випадках, коли таке зіставлення можливе. Необхідним є також комплексне навчання усім видам мовної діяльності, але головну увагу треба приділяти аудіюванню та говорінню.

Дистанційна форма навчання надає студентам можливість систематичного накопичення

навчальної інформації. Вони можуть завантажувати й зберігати навчальні матеріали, працювати з ними у зручний час, керуючи своїм навчальним процесом, що мотивує студентів і сприяє кращому засвоєнню знань. Також дуже продуктивною у дистанційній формі навчання мови китайських студентів є використання презентацій, що уможлиблює опору на аудіально-візуальний ряд, оскільки дублювання лексико-граматичного матеріалу на екрані допомагає студентам сконцентрувати увагу на виконуваних завданнях.

Слід також вміти використовувати незаперечний авторитет викладача для китайських студентів. Дистанційна форма навчання надає викладачеві можливості оперативного управління навчальним процесом. Якщо традиційна форма передбачає роль викладача як головного та безпосереднього джерела інформації, то в умовах дистанційного навчання він поступається цією роллю інтерактивним комп'ютерним навчальним програмам, а його функція полягає в організації, регулюванні й управлінні навчальним процесом [2, с. 36]. Тому у процесі розробки матеріалів для дистанційного навчання китайських студентів ми рекомендуємо робити опору на їхню самостійну роботу зі заздалегідь підготовленими електронними навчальними матеріалами.

Корисним може стати також використання у якості завдань для самостійної роботи у першу чергу з аудіювання, читання інтернет-ресурсів для вивчення іноземними студентами української мови. Це можуть бути, наприклад, Ukrainian lessons (сайт, що містить цифрові записи радіо- та телепередач, лінгвокультурознавчі тексти), Internet Polyglot (ресурс, на якому можливе пояснення українських слів китайською мовою), Hosgeldi.com (словниковий тренажер), 50Languages (100 уроків, кожен з яких містить аудіофайли, тексти яких озвучили носії української мови), «Крок до України» (освітній сайт, на якому розміщено матеріали для вивчення української мови й культури), Корпус української мови (ресурс, що дає змогу ознайомитися з реалізацією українських лексем у конкретних контекстах) тощо.

Висновки. Врахування етнопсихологічної специфіки китайських студентів є діючим

засобом підвищення ефективності їх дистанційного навчання української мови. Переорієнтація китайських студентів на нові навчальні стратегії повинна відбуватися на основі методично доцільного використання лінгводидактичних традицій Китаю, що характеризуються пріоритетом читання, письма, граматики, накопичення словника, системного контролю та з опорою на розвинені національні характеристики китайців: високий рівень мнемічних здібностей (запам'ятовування, класифікування), перевагу зорового та аудіального каналів сприйняття інформації та ін.

Перспективним напрямом у розв'язанні окресленого питання ми вважаємо створення методичних рекомендацій щодо навчання китайців української мови в онлайн-режимі та розробку дистанційного курсу, в якому будуть використані такі важливі його риси як гнучкість, можливість варіювати темп засвоєння навчального матеріалу й організувати роботу студентів в індивідуальному режимі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Груцьк В.І. Деякі особливості навчання китайських учнів на підготовчому відділенні для іноземних громадян. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти*. 2015. Вип. 27. С. 16-24.
2. Зозуля І. Є., Поздрань Ю. В., Слободянюк А. А. Роль дистанційного навчання у вивченні української мови як іноземної. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Том 31 (70). № 1 Ч. 1. С. 33-38.
3. Іноземні студенти в Україні. <https://studyinukraine.gov.ua/zhittya-v-ukraini/inozemni-studenti-v-ukraini/>
4. Ху Жунсі. Соціокультурні особливості адаптації китайських студентів до навчання в університетах України. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*. 2013. № 1 (5). С. 36-31.
5. Цісар Н. Українська мова як іноземна в китайській аудиторії. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2014. Випуск 10. С. 214-219.
6. Yi Lin. Chinese International Student's Intercultural Communication Competence and Intercultural Communication Apprehension in the USA. East Tennessee State University. 2012. *Electronic Theses and Dissertation*. <http://ds.etsu.edu/etd/1516>